

Hrvatska udruga za promicanje primaljstva kroz povijest

(PREGLEDNI RAD)

Autorica: Erika Spirić, bacc. obs.
Hrvatska komora primalja

SAŽETAK:

Organiziranje primalja u udrugu kako bi se zajednički izborile za bolje radne i životne uvjete seže još u vrijeme prije Drugog svjetskog rata. Pet godina nakon povezivanja europskih primalja 1952. godine osniva se Udruženje primalja Narodne Republike Hrvatske. Udruženje je uspješno rješavalo mnoge probleme u primaljstvu kao što je doškolovanje primalja, briga za bolje radne i životne uvjete, pomoć starim iznemoglim primaljama koje nisu ostvarile pravo na mirovinu, rad na osnivanju prvo četverogodišnje škole za primalje, zatim i više primaljske škole u Zagrebu.

Od samog početka te kroz sve godine djelovanja Udruge izlazi Primaljski vjesnik, koji donosi stručne članke, novosti u medicini, ali i obavijesti primaljama o mogućnosti i načinu polaganja posebnog stručnog ispita i postizanje adekvatne stručne spreme, a upoznaje ih sa svim promjenama u zakonu, koje se tiču njihove struke.

Još je jedna manifestacija, koju je pokrenulo Udruženje primalja Republike Hrvatske i nastavilo s njom do današnjih dana, za edukaciju primalja od iznimne važnosti, jesu simpoziji koji se organiziraju redovito svake godine, osim za vrijeme trajanja Domovinskog rata, kada je i Udruga kratko prekinula s radom.

Kroz sve godine djelovanja Udruga se angažirala na poticanju školovanja primalja i otvaranja studija primaljstva, osiguravanju radnih mjesta za primalje, povezivanju sa srodnim udrugama, učlanjenju u ICM i Europsku udrugu primalja, i u konačnici sudjeluje u kreiranju Zakona o primaljstvu i osnivanju Hrvatske komore primalja.

Primalje su u jednom dijelu svog postojanja izgubile identitet. Počeli su ih nazivati sestrama, same su se nazivale sestrama i trebalo je mnogo godina napora i aktivnosti Udruge primalja da bi se ženama približila primalja te da bi žene ponovo prihvatile, prepoznale i počele cijeniti primalju.

Sve ono što je Društvo primalja nekad uspjelo postići, kada nisu imale ni osnovna sredstva za rad, mi danas možemo mnogo više i bolje, ako budemo složne i vjerujemo u sebe, svoje znanje i svoje sposobnosti. Za početak će biti dovoljno da se počnemo nazivati primaljama.

Ključne riječi: primalja, udruga primalja, školovanje primalja, simpozij primalja, povijest

UVOD:

Ideja o organiziranju primalja u udrugu kako bi se zajednički izborile i riješile probleme s kojima se susreću u svakodnevnom radu seže još u vrijeme prije Drugog svjetskog rata. U Europi i u Hrvatskoj, primalje se u svom svakodnevnom radu susreću s mnogim problemima koje je potrebno rješavati. S obzirom na to da ništa nikada ne može riješiti pojedinac, a primaljstvo je oduvijek bila struka od sveopćeg značenja, primalje se 1952. organiziraju i u Hrvatskoj, pet godina poslije udruživanja primalja u Europi, te osnivaju Udruženje primalja NR Hrvatske.

Nema puno pisanih podataka o radu primalja iz tog vremena. U Primaljskim vjesnicima iz 60-ih godina prošlog stoljeća može se iščitati koji su problemi mučili naše prethodnice i način na koji su ih rješavale. Tadašnji naziv udruženja bio je Udruženje diplomiranih primalja NR Hrvatske i takav je ostao do promjene imena u Udruženje medicinskih sestara primaljskog smjera Socijalističke Republike Hrvatske nakon 1964. godine. (1)

Kad je osnovano „babičko udruženje“ imalo je mali broj članica, unatoč tomu što je bilo dobro zamišljeno. Već su tada primalje nastojale da napreduju u poslu, struci, bolnicama i na terenima. Kada bi se organizirali početni skupovi, na njima su dominirali problemi, ne osobni, već cijelog kadra. Članice su iznosile poteškoće koje nisu mogle riješiti zbog niza dužnosti i obaveza. Rješavalo se što se riješiti moglo.

ŠKOLOVANJE PRIMALJA

Ono što je značajno za to doba je školovanje primalja. Uvjet za upis u primaljsku školu, koja je trajala dvije godine, je bila starost polaznica između 20 i 30 godina života i najmanje četiri razreda osnovne škole.

Razvojem medicine, posebno ginekologije i opstetricije postavljaju se potrebe za još kvalitetnijim kadrom pa se Udruženje primalja bori za bolje obrazovanje te je od 1958. godine školovanje produženo na tri godine.

Velikim zalaganjem Udruženja, uz svesrdnu podršku ginekologa, ali i društvene zajednice, organizirani su tečajevi kojima su postojeće primalje, nakon odslušanog tečaja i polaganja ispita, mogle obaviti dokvalifikaciju. Da bi se primaljama olakšala priprema za taj posebni stručni ispit, tiskane su skripte prema izdanom programu Savjeta za narodno zdravlje, a organizirana su i potrebna predavanja i seminari.

„Da bi Upravni odbor imao uspjeh u svom radu na uzdizanju primalje u općeobrazovnom i stručnom pogledu, trebao je zato stvoriti uvjete u samom sistemu organizacije Udruženja. Ove je uvjete postigao Upravni odbor uspješno provedenom decentralizacijom Udruženja, osnutkom 26 podružnica na teritoriju NR Hrvatske. U osnovanim podružnicama okupio je Upravni odbor pretežni dio sviju primalja tako da organizacija primalja broji danas preko 1.400 članica“, piše u dokumentima.

BORBA ZA PLAVU UNIFORMU

Trogodišnje školovanje pokazalo se nedostatnim te je sljedeći veliki zadatak Udruženja bio inzistirati na četverogodišnjem školovanju za primalje, a nakon toga i na dokvalifikaciji za sve postojeće primalje u radnom odnosu, u čemu u potpunosti uspijeva. U to su vrijeme primalje s trogodišnjom školom nosile svjetlozelene uniforme, a one sa završenom četverogodišnjom školom svjetloplave. Boja uniforme je bila oznaka završene stručne spreme. Medicinske sestre su već imale četverogodišnje obrazovanje, a primalje su se tek trebale za to izboriti i o tome su kasnije govorile kao o „borbi za plavu uniformu“.

„Pri uzdizanju kadra Upravni odbor obratio je i naročitu pažnju na obrazovanje budućeg kadra. U tu svrhu Upravni je odbor održao više sastanaka na kojima se potanko diskutiralo o školovanju budućeg kadra, pa je zauzeo stanovište, da se školovanje primalja treba produžiti u cilju postizanja srednjeg ranga, kako bi primalje postigle viši stepen opće obrazovanosti i viši stepen u stručnom pogledu. Ovo stanovište zastupali su odlučno i delegati Upravnog odbora na sastancima posebnih komisija osnovanih za unapređenje školstva pri Narodnom odboru grada Zagreba, Savjetu za narodno zdravlje NRH, Mjesnom i Republičkom odboru Sindikata zdravstvenih radnika pa se mora priznati da je Upravni odbor u tom pogledu i imao uspjeha, jer je donesenim zakonom o medicinskim školama produženo školovanje primaljama, nakon uspješno završene 8-godišnje škole, na 4 godine, a za postignuće višeg ranga predviđena je i za primalje viša medicinska škola s postdiplomskim ispitom. Upravni odbor mora naglasiti da je u tom pothvatu imao jaku podršku naših predstavnika liječnika ginekologa.“ (1)

To je izvještaj o radu iz 1960. godine koji je Upravni odbor Udruženja diplomiranih primalja podnio na skupštini 1961. Trebalo je proći još neko vrijeme i voditi još neke

borbe prije negoli će primalje dobiti četverogodišnju školu i plavu uniformu.

ČETVEROGODIŠNJA ŠKOLA

Od 1964. godine nastavni programi su prošireni na četiri godine, a uvjet za upis bila je završena osmogodišnja škola. U skladu s produljenjem školovanja, prošireni su i nastavni planovi i programi, i to u stručnom i općeobrazovnom dijelu, a škola mijenja ime u Škola za medicinske sestre primaljskog smjera.

Nakon završetka školovanja i postizanja IV. stupnja stručne spreme, medicinske sestre primaljskog smjera zapošljavale su se, osim u rodilištima i na ginekološkim bolničkim odjelima, u ginekološkim ambulantomama po domovima zdravlja i dispanzerima za žene. Ostvarenje navedenog kadrovskog poboljšanja u praksi, te šire dje-latne mogućnosti primalja bili su tek neki od progresivnih koraka i sustavne brige za stručnu educiranost kadrova u zdravstvu vodstva škole, ali i Udruženja. (3)

Zakone društva i Statut stručnog društva trebalo se uvijek uvažavati i tako je tijekom godina uz mnogo prepreka Udruženje primalja dobilo novo ime Udruženje medicinskih sestara primaljskog smjera SR Hrvatske.

Primaljski vjesnik, koji datira od kada, i Udruženje dobiva također ime profila kojem služi, Vjesnik medicinskih sestara primaljskog smjera. Vjesnik je bio i ostao jedino stručno glasilo gdje možemo ukazati na ono što radimo i čemu težimo.

AKTIVNOSTI UDRUGE

Jedna od velikih aktivnosti Udruge primalja bila je i briga za stare i iznemogle primalje, koje su niz godina radile savjesno i neumorno u interesu zaštite zdravlja majki i djece, a ostale su bez sredstava za uzdržavanje jer nisu bile socijalno osigurane.

„Da bi se tim primaljama prethodno do rješenja pitanja njihovih penzija osigurala potrebna sredstva za život, Upravni se odbor obratio predstavkom na Izvršno vijeće Sabora NR Hrvatske, koje je na sjednici 2. veljače 1960. zaključilo da se ponovno preporuča narodnim odborima općina, da pitanje zaštita babica riješe vlastitim propisima i vlastitim sredstvima i na taj način da osiguraju pružanje pomoći svim onim babcama, koje su školovanjem osposobljene za obavljanje babičke djelatnosti i koje su tu djelatnost, koja im je bila osnovni izvor prihoda, obavljale do 15. svibnja 1945. najmanje 15 godina, ali radi bolesti, starosti i iznemoglosti nisu bile zaposlene u javnoj službi, propisano vrijeme za stjecanje prava za osobnu mirovinu.“ (1)

Izvršno vijeće Sabora NRH je preporučilo da ta mjesečna pomoć ne bude niža od 5.000 dinara mjesečno. Međutim, te se odluke pridržavao minimalni broj općinskih narodnih

odbora, pa je Upravni odbor pitanje hitne pomoći starim i iznemoglim primaljama ponovno stavio pred skupštinu.

„Kako bi ublažio bijedu ovih primalja Upravni je odbor iz ukazanog ostatka koncem 1959. godine, a početkom 1960. godine podijelio tim primaljama bez razlike jednokratnu pomoć u visini od 3.000 dinara, a osim toga je posebnom jednokratnom pomoći pomogao četiri primalje koje je tijekom 1960. godine zadesila teška bolest.“ (1)

Jedna od zadaća Udruženja bila je i održavati veze s ostalim udruženjima u državi, međutim, „te su veze redovito postojale samo sa slovenskim babičkim društvom, dok su veze s ostalim udruženjima gotovo potpuno zatajile.“ (1)

SAVEZ UDRUŽENJA BABICA

Koliko se iz zapisnika može zaključiti, osnovan je Savez udruženja babica, sa sjedištem u Beogradu, koji nije ispunio svoju ulogu pa se „nehaj i nered protivan postojećim pravilima Saveza udruženja očitovao gotovo u svim problemima, koje je Udruženje stavilo pred Savez, tako da su gotovo svi problemi ostali neriješeni, osim problema učlanjenja Saveza u Međunarodnu konfederaciju babica u Londonu“, za koje je dobivena prethodna suglasnost Sekretarijata za narodno zdravlje Saveznog izvršnog vijeća od 12. prosinca 1960.

Kako Savez nije poduzeo ništa da sudjeluje na kongresu Međunarodne konfederacije babica koji se održao u Rimu, od 2. do 7. listopada 1960. godine, Udruženje se obratilo Sekretarijatu konfederacije babica u Londonu od kojeg su dobile suglasnost da mogu prisustvovati kongresu, ali samo kao promatrači. Tako su tom kongresu kao promatrači nazočile primalje iz hrvatskog i slovenskog udruženja. S obzirom na to da je članicama iz Hrvatske i Slovenije bilo dopušteno da prisustvuju kongresu samo kao promatrači, može se zaključiti da do učlanjenja u međunarodnu udruhu primalja nije došlo, te da će to članstvo morati čekati neka bolja vremena.

PRIMALJSKI VJESNIK

Od samog početka osnivanja Udruge izlazi i stručno glasilo Primaljski vjesnik, koji donosi stručne članke, novosti u medicini, ali i obavijesti primaljama o mogućnosti i načinu polaganja posebnog stručnog ispita i postizanje adekvatne stručne spreme, kao i sve promjene u zakonu, koje se tiču primalja.

Dugogodišnji urednik Primaljskog vjesnika i veliki podržavatelj primaljstva i rada primalja bio je doc. dr. Srećko Zanella, a njegov rad je s istim uspjehom i žarom nastavio i njegov sin prim. dr. Davor Zanella.

Iz govora na 8. godišnjoj skupštini Udruženja diplomiranih primalja vidljivo je koliko doc. dr. Srećko Zanella cijeni i potiče rad Udruženja i primalja. U svom govoru naglasio

je: „da prati dugi niz godina, zapravo od osnutka Udruženja, da je to rad kojem se divi te da to treba uzeti kao konstataciju, a ne kao kompliment. Neuspjeh prije rata, u ondašnjem primaljskom društvu bio je zato, što je stvar bila loše postavljena. Postavljena su bila lica koja nisu pripadala primaljskom staležu da vode primaljsko društvo, jer se nije vjerovalo u sposobnosti primalja, a to je bila pogreška u društvenom uređenju, koja je kočila društveni život uopće. Današnji gordi uspon treba priznati, trebaju shvatiti sve članice u prvom redu, a i odbor kojemu ste povjerali društvo. To ističem jer niste zaostali ni za jednom drugom narodnom republikom.“ (1)

O Primaljskom vjesniku mnogi stručnjaci su se pohvalno izražavali, a na jednoj sjednici o medicinskim časopisima, koja je održana u Beogradu, Primaljski vjesnik Udruženja diplomiranih primalja NR Hrvatske proglašen je „najboljim časopisom za srednje zdravstvene kadrove“. (2)

Postojao je i problem prikupljanja radova za Primaljski vjesnik, pa se pozivaju primalje da aktivno sudjeluju u tome i pišu članke i izvještaje iz podružnica.

Iz svega do sada navedenog, vidljivo je da je Udruženje imalo veliku ulogu i zadaću u brizi za primalje, njihovo obrazovanje i rad. Kad bismo to preslikali na današnje vrijeme, Udruženje primalja je imalo funkciju Komore primalja, Udruge primalja i Sindikata. I uspjelo je uspješno obavljati sve te poslove.

DOKVALIFIKACIJE I USAVRŠAVANJE

Aktivnosti na brizi o postizanju dokvalifikacije za primalje koje imaju završenu dvogodišnju i trogodišnju školu, za stare i nemoćne primalje koje nemaju prihoda, briga za edukaciju i radna mjesta primalja, kao i traženje četverogodišnje škole, ali i školovanja na višoj razini proteže se godinama unatrag. Tako se traži od Savjeta za narodno zdravlje NRH da se u svim gradovima gdje se nalaze medicinski centri ili primaljske škole „formira komisija za polaganje posebnog stručnog ispita za zvanje babica IV. vrste za priznavanje stručne spreme višeg stepena iz razloga da bi kandidatima ispit bio bliži i da kandidati ne bi bili izvrgnuti velikim putnim troškovima“. (2)

Da bi Udruženje imalo više uspjeha i da se približi svakoj primalji, osnivaju se podružnice. U njima se organiziraju sastanci i predavanja i iznose problemi, koji se onda prezentiraju na skupštini. Tako je iz većine izvještaja vidljivo da se terenske babice rijetko odazivaju predavanjima, ali i da se one u svom radu susreću s određenim problemima, primjerice, nemaju dovoljno babičkih torbi, nemaju potrebne rekvizite za rad, kao što je bicikl i drugo. Postavlja se i problem osobnog dohotka pa je preporuka primaljama da „iskoriste svaku priliku da uđu u Upravne odbore ili Komisije za donošenje pravilnika kojima se predviđa visina osobnog dohotka i stručna sprema za

HRVATSKA UDRUGA ZA
PROMICANJE PRIMALJSTVA
CROATIAN ASSOCIATION FOR
PROMOTION OF MIDWIFERY

pojedino radno mjesto, jer se to odlučuje na nivou zdravstvene ustanove“. (2)

Isto tako se preporučuje terenskim bobicama da „svaka uporno traži od nadležnih rukovodioca da im osigura potrebne rekvizite (babičku torbu, bicikl i dr.) za obavljanje svoje dužnosti“. (2)

Na nivou FNRJ djeluje Savez društava medicinskih radnika FNRJ koje preporučuje Udruženju diplomiranih primalja NRH da se učlane u Savez, jer će to koristiti i Udruženju. Nažalost, prema dostupnim dokumentima, proći će mnogo godina prije negoli Udruga primalja Hrvatske postane članicom Saveza zdravstvenih radnika Jugoslavije i to na vrlo kratko vrijeme.

Savez primalja Jugoslavije kao takav nikada nije zaživio i primalje Hrvatske su uvijek bile organizirane u Udrugu samo na području svoje republike.

Već 1963. godine, na godišnjoj skupštini primalje se zalažu za to da patronažne babice, s obzirom na njihovu ulogu i značaj u radu, trebaju imati višu stručnu spremu. No bez obzira na to što su temelji za školovanje primalja na višoj razini napravljeni već 1960. kroz zakon o medicinskim školama, viša škola za medicinske sestre primaljskog smjera otvorena je tek 1973. godine pri Višoj školi za medicinske sestre, Mlinarska 38.

U toj su školi školovane četiri generacije viših primalja, posljednja je generacija upisana 1982., (1973., 1975., 1978. i 1982.), a onda je to školovanje prestalo. Uz sve napore Udruge nije pokrenuto do 2008. godine, kada je osnovan izvanredni studij primaljstva u Rijeci.

DISKVALIFICIRANJE STRUKE

Kad je 2008. godine Hrvatski sabor donio odluku o izjednačavanju stručnih naziva i zadužio Rektorski zbor da napravi popis stručnih naziva, popisani su svi osim primalja. Primalje su bile jedini zdravstveni djelatnici više

stručne spreme kojima ona nije priznata i nisu uvrštene u popis za izjednačavanje stručnih naziva. Za to se tada trebala pobrinuti Komora primalja, koja je bila mlada, tek osnovana i rukovodstvo se nije snašlo i reagiralo na vrijeme, a kad je 2012. reagiralo i tražilo da se primaljama prizna viša primaljska škola, bilo je prekasno.

Zdravstveno veleučilište je odlučilo da se u nazivlju brišu smjerovi te da se prizna viša medicinska škola, tako da je viša medicinska sestra ginekološko-opstetričkog smjera (viša primalja) dobila potvrdu da se smije koristiti nazivom prvostupnica sestrinstva. Zdravstveno veleučilište je tada zanjekalo postojanje viših primalja koje su se školovale na tom istom Veleučilištu i sve ih proglasilo prvostupnicama sestrinstva, iako su se nastavni programi za školovanja primalja i sestara bitno razlikovali. Da bi dotične primalje mogle steći naziv prvostupnice primaljstva, koji im i pripada, morale su, zajedno s primaljama koje su imale završenu višu školu za medicinske sestre završiti *bridging* program na Sveučilištu u Rijeci, odnosno morale su ponavljati višu primaljsku školu.

Viša škola za medicinske sestre primaljskog smjera (kasnije ginekološko-opstetričkog smjera) otvorena je za potrebe udruženog rada i rečeno je da će se otvarati prema potrebi, ali, kao što znamo, potrebe nije bilo dok to Europa nije od nas tražila. Tako školovane primalje radile su u školama gdje su se i educirale buduće generacije primalja i predavale teoretsku i praktičnu nastavu u općoj i specijalnoj njezi, ali i na rukovodnim mjestima na ginekološko porođajnim odjelima, a dio u patronaži.

Godine 1987. Republička samoupravna interesna zajednica usmjerenog obrazovanja u oblasti zdravstva, a na prijedlog Programskog savjeta za zdravstvo donosi odluku o prestanku školovanja učenica za zanimanje primalja i primaljska škola se ukida. Društvo medicinskih sestara primaljskog smjera je već tada ukazivalo na činjenicu da će se to prelamati u praksi, naročito na ginekološko-porođajnim odjelima gdje je primaljski kadar i do tada bio deficitaran, a nužan, ali sve je bilo bezuspješno.

Takvo je stanje potrajalo trinaest godina, usmjerenost obrazovanje se pokazalo posebno neuspješnim u školama sa strukovnim programima, a za primaljsku struku je bilo upravo pogubno. I tada dolazi do prijedloga nove koncepcije odgojno-obrazovnog sustava i tu Društvo medicinskih sestara primaljskog smjera vidi priliku za ponovno otvaranje škole za medicinske sestre primaljskog smjera, tim više što se u praksi tada već jako osjećao nedostatak tog specifičnog i stručno profiliranog kadra. (3)

OTVARANJE SREDNJE I VIŠE ŠKOLE

U srpnju 1990. godine Društvo pokreće inicijativu za ponovnim otvaranjem škole, dobiva potporu i od Zdravstvenog obrazovnog centra i Ginekološke sekcije Hrvatskog

liječničkog zbora. Ministarstvo prosvjete i kulture RH prihvaća inicijativu i pristupa se izradi nastavnih planova i programa u koje je uključeno i Društvo medicinskih sestara primaljskog smjera (Nada Juzbašić, predsjednica). Škola ponovno počinje s radom 1991. i mijenja naziv u Škola za primalje. Ubrzo nakon toga i naziv Društva se mijenja u Hrvatska udruga primalja.

To trinaestogodišnje razdoblje ostavilo je traga i u zapošljavanju primalja. S obzirom na to da na tržištu rada nije bilo primalja, na ginekološko porođajnim odjelima, u dispanzerima za žene i u patronaži se zapošljavaju medicinske sestre, koje polako preuzimaju poslove iz djelokruga rada primalje.

U to vrijeme patronaža prelazi iz monovalentne (gdje je skrb o trudnici, rodilji i babinjači i novorođenčetu bila u domeni primalje, odvojena od skrbi za kroničnog bolesnika) u polivalentnu patronažnu skrb (gdje jedna patronažna sestra brine o trudnici, rodilji, babinjači i novorođenčetu, ali i o kroničnim bolesnicima) i primalje gube važno područje rada. Društvo medicinskih sestara primaljskog smjera je reagiralo, ali bezuspješno. Sistematizacijom je propisano da na patronaži trebaju raditi više medicinske sestre i to dodatno opterećuje Društvo i još više ukazuje na činjenicu da je potrebno školovati i primalje na višoj razini te se i dalje ustraje na traženju ponovnog otvaranja više škole za primalje.

Da je školovanje primalja usko povezano s momentalnom političkom klimom u zemlji ukazuje i činjenica da, bez obzira na to što su primalje organizirane u svoju Udugu, cijelo vrijeme pokazuju da znaju i da mogu, o primaljama uvijek odlučuje netko drugi.

Još je 1961. na godišnjoj skupštini Udruženja, primalja iz Beograda u svom obraćanju skupu istakla je da „se babice moraju zajednički boriti za svoju bolju budućnost, stručno i obrazovno, jer će se u budućnosti tražiti visokokvalificirane babice“. Rekla je da „kod njih ima doktora, koji kažu i govore što će njemu babica stručno obrazovana i visokokvalificirana, jer je glavno da je on takav i baš zato se mora babica boriti da bude što bolje usavršena“.

Udruga je 1996. godine ponovno pokrenula inicijativu za otvaranje više primaljske škole, i tada je gotovo iste riječi ponovio jedan uvaženi porodničar od kojeg smo tražile podršku, koji je tada rekao: „Što će meni školovana primalja, imam školovanu medicinsku sestru, a s primaljama sam jako zadovoljan ovakvima kakve jesu“. No, bez obzira na to, za otvaranje visoke primaljske škole dobivene su privole i preporuke Hrvatskog društva ginekologa i opstetričara (1998.), Hrvatskog društva za perinatalnu medicinu (2000.) i Ministarstva zdravstva (2000.).

Najviše truda je uloženo u pregovore s današnjim Zdravstvenim veleučilištem. Pregovori su započeli 1998. godine. Od Udruge su se tražili programi, objašnjenja... Nakon što je Uduga izradila nekoliko programa, prvo za dvogodišnji,

a zatim i za trogodišnji studij primaljstva usklađen s europskim direktivama i Bolonjskom deklaracijom, pribavila dvije recenzije iz europskih studija primaljstva (Slovenija i Škotska) koje su pozitivno ocijenile program, dobila usporedne programe školovanja primalja od europskih udruga (Slovenija, Njemačka, Engleska, Škotska), usprkos svemu tome, studij primaljstva nikada nije pokrenut uz obrazloženje: „Visoka zdravstvena škola neće školovati primalje na trogodišnjem studiju primaljstva, već samo sestre, a nakon studija sestrinstva će biti specijalizacija za primalju u trajanju od dvije godine. Tada je rečeno „a vi primalje, ako želite direktan upis, tražite si nekog drugog da vas školuje“. Nakon punih šest godina rada, iscrpljivanja i dokazivanja da je studij primaljstva potreban.

NAPOKON I STUDIJ PRIMALJSTVA

Udruga je tada predala zahtjeve za školovanje primalja i programe koje je izradila medicinskim fakultetima u Hrvatskoj (Rijeka, Split, Osijek...).

U međuvremenu, Ministarstvo zdravstva 2002. godine osniva Povjerenstva za školovanje medicinskih sestara i primalja, u koje je prvi puta uključena i Udruga primalja, ali samo deklarativno.

Kao i nekad, primalje su dobile sve kada je to politika odlučila. Naša prelomnica je bio ulazak Hrvatske u Europsku uniju. Uz pomoć i preporuke europskih stručnjaka, napokon je, nakon 20 godina molbi, dokazivanja... dobivena dopusnica i u Rijeci je 2008. godine otvoren izvanredni studij primaljstva. Tri godine nakon toga u Splitu se otvara redovni studij primaljstva, a u Zagrebu još i danas nema sluha za pokretanje takvog studija.

Devedesetih godina prošlog stoljeća došlo je do cijepanja zajedničkog Sindikata na strukovne sindikate. Prvo se odvojio liječnički sindikat, a 1991. godine osniva se samostalni sindikat medicinskih sestara i tehničara. S obzirom na to da je primalja malo, da na ginekološko porođajnim odjelima rade i sestre i primalje, da su problemi s kojima se susreću primalje u ostvarivanju svojih prava vrlo slični ili isti kao i problemi medicinskih sestara, Hrvatska udruga primalja apelira na primalje da se priključe sestrinskom sindikatu.

Kasnije se pokazalo da to i nije bila najsretnija odluka, jer se Sindikat nije bavio problemima primalja, već samo medicinskih sestara, pa su tako u kolektivnom ugovoru koji je Sindikat potpisao 2005. godine primalje u radaonama, koje su do tada imale bodove za najveći stupanj odgovornosti, vrlo loše prošle, jer je stav Sindikata bio da primalja u radaonici gotovo i nema odgovornosti pa joj i ne treba adekvatni dodatak na težinu radnog mjesta.

Ta je nepravda donekle ublažena potpisivanjem novog Kolektivnog ugovora kada je 2013. pri Sindikatu osnovano Povjerenstvo za primalje, koje je moglo lobirati za poslove iz domene primaljstva.

Još je jedna manifestacija, koju je pokrenulo Društvo primalja RH i nastavilo s njom do današnjih dana, za edukaciju primalja od iznimne važnosti, a to je simpozij.

EDUKACIJA KROZ SIMPOZIJE

Društvo medicinskih sestara primaljskog smjera, svjesno da edukacija primalja mora biti kontinuirana i da se primalje moraju upoznavati sa svim novostima u struci, organizira savjetovanje društva medicinskih sestara primaljskog smjera RH. Savjetovanja su se održavala svake godine u drugom gradu, organizator je bilo Društvo i Podružnica, obrađivale su se najnovije teme s kojima se primalje susreću u svakodnevnom radu, poticalo se primalje da pišu referate i govore o svojim iskustvima. Dugo godina su predavači na primaljskim skupovima bili naši najeminentniji ginekolozi, porodničari i neonatolozi i svi su rado dolazili, jer im je bilo važno da na radnim mjestima imaju dobro educirane primalje.

Prvo savjetovanje održano je 1973. godine u Varaždinu. S obzirom na teme koje su obrađivane i na broj dana koliko je trajalo, činilo se primjerenijim savjetovanje preimeno-ovati u simpozij. Simpoziji su bili vrlo dobro organizirani od strane Društva i još bolje posjećeni. Mnogim je prima-ljama, zbog nemogućnosti daljnjeg školovanja, simpozij bio jedino mjesto gdje može upotpuniti i produbiti svoje znanje i na kojem se može upoznati sa svim novostima u perinatalnoj medicini, koje su predavači, među kojima je sve više primalja, nesebično pružali.

Osvrt urednika Primaljskog vjesnika prim. dr. Davora Zanelle na jedan simpozij: „...naši su simpoziji postali arena za iznošenje najvećih i najzanimljivijih problema struke, a kvaliteta raste iz godine u godinu. Aplauz, onaj spon-tani i iskreni koji je popratio završetak izlaganja mnogih predavanja, a posebice onih kolegica iz Ljubljane, bio je tome najpouzdanija potvrda“. (4)

Simpoziji su organizirani svake godine u drugom gradu, a organizatorice su to smatrale čašću i potvrdom svog dobrog rada i zalaganja na promicanju primaljstva.

Simpoziji su održani: 1973. u Varaždinu; 1974. u Sla-vonskom Brodu; 1975. u Šibeniku; 1976. u Puli; 1977. u Dubrovniku; 1978. u Rijeci; 1979. u Čakovcu; 1980. u Pakracu i Daruvaru; 1981. u Virovitici; 1982. u Dubrovniku; 1983. u Sisku; 1984. u Bjelovaru; 1985. u Zadru; 1986. u Šibeniku; 1987. u Varaždinu; 1988. u Splitu; 1989. u Zagrebu u Općoj bolnici „Dr. Josip Kajfeš“.

Godine 1990. godine zbog ratnog stanja simpozij nije održan, a i Udruga smanjuje svoje aktivnosti.

Ponovne jače aktivnosti Udruge počinju 1995. godine organizacijom simpozija u Opatiji. Na taj su simpozij došle kolegice iz Slovenije s namjerom da pozovu naše primalje da nakon završenog školovanja dođu raditi u Sloveniju. Slovenija je, naime ukinula srednju primaljsku školu,

školovanje na višoj razini još nije započelo i našli su se u situaciji da nemaju primalja. Nekoliko primalja je te godine nakon završetka škole za primalje otišlo raditi u Sloveniju. Za Udrugu primalja Hrvatske je to bio dokaz da je dobro učinjeno što je vraćena srednja primaljska škola, iako će se to u godinama koje slijede pokazati kao uteg oko vrata koji smo si same stavile.

Od tada se simpoziji opet redovito organiziraju sljedećim redom: 1995. u Opatiji; 1996. u Dubrovniku; 1997. u Osi-jeku; 1998. u Puli; 1999. u Sisku; 2000. u Slavonskom Brodu; 2001. u Varaždinu; 2002. u Dubrovniku; 2003. u Zagrebu, u OB Sestara milosrdnica; 2004. u Opatiji; 2005. u Zadru; 2006. u Zagrebu u Petrovoj bolnici; 2007. u Trogiru; 2008. u Osijeku; 2009. u Čakovcu; 2010. u Vo-dicama; 2011. u Dubrovniku; 2012. u Vinkovcima; 2013. u Zaboku; 2014. u Puli; 2015. u Zagrebu u OB Merkur; 2016. u Opatiji; 2017. u Biogradu; 2018. u Čakovcu i 2019. u Vukovaru.

UDRUGE I KOMORA PRIMALJA

Kroz rad Društva postojala je želja da se primalje na nivou SFRJ ujedine u zajedničko udruženje kako bi se zajednički mogle boriti za poboljšanje radnih i životnih uvjeta. No to nikako nije zaživjelo i najveću povezanost od samih početaka pa do danas Društvo je ostvarilo s Društvom babica Slovenije. Primalje su u ostalim republikama bile povezane u Savez zdravstvenih radnika Jugoslavije.

Hrvatska udruga primalja se priključila Savezu 1987. i tamo ostala do osamostaljenja Hrvatske. Savez zdravstvenih radnika Jugoslavije je djelovao na način da predsjedništvo svake godine preuzme jedna republika članica, pa je tako 1988. godine dužnost predsjednice Saveza zdravstvenih radnika Jugoslavije obnašala Nada Juzbašić, tadašnja predsjednica Udruženja medicinskih sestara primaljskog smjera SR Hrvatske, a za to vrijeme je dužnost predsjed-nice našeg Udruženja obnašala Erika Spirić.

Već u samim počecima djelovanja Društva postojala su sporadična traženja i potreba da se primalje povežu s međunarodnom udrugom primalja. No zbog svih proble-ma s kojima su se susretale i koje su godinama morale rješavati, što uspješno, što manje uspješno, povezivanje s europskom i svjetskom udrugom je nekako došlo u drugi plan.

Potreba za povezivanjem s ICM-om se ponovo javlja nakon Domovinskog rata, te tadašnja predsjednica šalje zahtjev za učlanjenje u ICM. S obzirom na to da je trebalo ispuniti i određene uvjete (jedan od uvjeta je bio poslati Statut Udruge preveden na engleski jezik), to je ostavljeno sljedećem rukovodstvu Udruge da učini.

Nakon toga 1997. godine na redovitim izborima mijenja se rukovodstvo udruge. Novo rukovodstvo ponovno šalje zahtjev za učlanjenje u ICM, ispunjava sve uvjete koji su postavljeni, šalje sve potrebne dokumente i 2000. godi-

ne Hrvatska udruga primalja napokon postaje članicom ICM-a. Odmah se pokreću i aktivnosti za povezivanje s europskim udrugama, te 2003. postaje članicom Europske udruge primalja (centralne europske regije). U svim tim radnjama smo imale nesebičnu pomoć primalja iz Udruge babic Slovenije, s kojima od samih početaka djelovanja njegujemo dobar stručni i prijateljski odnos.

Novo doba pred Udrugu stavlja i nove zahtjeve. Pitanje školovanja primalja se provlači kao gorući problem kroz sve godine djelovanja. I kako je Udruga u počecima djelovanja uspjela u svojim nastojanjima da za primalje osigura prvo četverogodišnje školovanje, a zatim i višu primaljsku školu, kasnije sve teže i teže postiže određene rezultate.

I dok Hrvatska udruga primalja sve svoje snage koncentrira na školovanje primalja, 2003. HUMS osniva Komoru, koja medicinskim sestrama daje samostalnost u radu i licencu za obavljanje poslova. Hrvatska udruga primalja u dogovoru s predsjednicom HKMS-a pokreće postupak za promjenu Zakona u sestrinstvu (angažira se i odvjetnica koja će pomoći oko pravnih stvari), te, iako je to bila sugestija predsjednice Komore, HKMS ipak odlučuje da neće mijenjati Zakon o sestrinstvu, već se, prema natpuku ministra zdravstva dr. Andrije Hebranga u okviru postojećeg zakona osniva Strukovni razred za primalje, kao dobrovoljni dio Komore.

Strukovni je razred bio sramotan i primalje je stavio u jednu drugorazrednu poziciju, ali je stav Udruge bio da se to prihvati kako bi se zaštitila radna mjesta primalja. Kako nije bilo riješeno školovanje primalja (školovanje samo na srednjoj razini), nije se moglo zahtijevati osnivanje Komore primalja. Otvaranjem HKMS-a došlo je do zatvaranja pojedinih radnih mjesta za primalje pa je tako primalja brisana iz Zakona o radu iz cijele primarne zdravstvene zaštite, uključujući i ginekološke ambulante. Hrvatska udruga primalja je žurno reagirala dopisom prema Ministarstvu zdravstva, uz argumentirano objašnjenje, te je dotični zakon promijenjen i primalja je vraćena u primarnu zdravstvenu zaštitu.

S obzirom na to da je članstvo u Strukovnom razredu za primalje bilo dobrovoljno, primalje nisu dobivale licence, što je imalo za posljedice kod prijema primalja u radni odnos, naime, glavne sestre bolnica nisu u rodilištu željele zaposliti primalju, jer nije imala licencu, nego su radije uzele medicinsku sestru s licencom. I tada je postalo jasno da se trebamo okrenuti sebi i ako želimo zaštititi primalje i primaljstvo, moramo početi raditi na osnivanju vlastite komore.

Tu nam je pomogla situacija u kojoj se Hrvatska našla pred prijemom u EU, čiji su stručnjaci već preporučili, kako školovanje primalja na studiju primaljstva, tako i donošenje Zakona o primaljstvu i osnivanje Komore primalja. Već su tada stručnjaci iz EU-a, koji su bili zaduženi da snime situaciju u Hrvatskoj, a vezanu uz školovanje medicinskih

sestara i primalja, profesija koje su određene Direktivom EU-a, preporučivali da se ukine školovanje primalja na srednjoškolskoj razini te da se primalje školuju samo na studiju primaljstva.

KOČNICA U ŠKOLOVANJU I NAPREDOVANJU

Međutim, Udruga nikako nije mogla prihvatiti činjenicu da se ukine jedina škola koju imamo, srednja primaljska škola, a studij još nije otvoren, a ni oni koji o tome odlučuju nisu bili skloni ukidanju srednje primaljske škole.

S obzirom na tu odluku, primalje su nakon ulaska Hrvatske u EU bile jedine kojima nije priznato zatečeno stanje (Europa ne prepoznaje primalje školovane na srednjoškolskoj razini), a i danas nam je to kočnica u školovanju i napredovanju primalja. Dodatni problem je to da se srednje primaljske škole diljem Hrvatske nekontrolirano otvaraju i dolazi do hiperprodukcije primaljskih asistentica, koje se nemaju gdje zaposliti, a studiji primaljstva, koji su samo u Rijeci i Splitu, ne i u Zagrebu, upisuju između 13 i 15 studenata godišnje, što je za naše prilike premalo.

Osnivanje Hrvatske komore primalja se u jednom trenutku postavlja kao imperativ pred Hrvatsku udrugu primalja. Tako 3. listopada 2008. Hrvatski sabor donosi Zakon o primaljstvu, a u proljeće 2009. Hrvatska udruga primalja i Ministarstvo zdravstva osnivaju Hrvatsku komoru primalja, čija je osnovna zadaća da štiti prava i interese primalja, bori se za školovanje i radna mjesta primalja.

Hrvatska udruga primalja, koja je u međuvremenu promijenila naziv u Hrvatska udruga za promicanje primaljstva i dalje organizira simpozije te briga za edukaciju primalja ostaje jedini i glavni zadatak Udruge.

Vrlo je malo podataka o predsjednicama društva iz početaka djelovanja. Ne može se pronaći podatak koja je bila prva predsjednica. Godine 1960. predsjednica je bila Jagica Krajačić, a 1963. Rozalija Eterović, koja je odgojila mnoge generacije vrsnih primalja i koje se današnje starije primalje još jako dobro sjećaju.

Na čelo Društva 1976. godine dolazi Anica Bačić, primalja iz OB „Dr. Ozren Novosel“ (današnja OB Merkur) i ostaje predsjednica do 1983.

Nakon nje predsjednica Udruge postaje Nada Juzbašić, viša primalja i viša medicinska sestra iz OB „Dr. Josip Kajfeš“ (današnja OB Sveti Duh) i ostaje na tom mjestu do 1996. Od 1997. do 2005. predsjednica Hrvatske udruge primalja postaje Erika Spirić, viša primalja i prvostupnica primaljstva iz Varaždina.

U kratkom razdoblju, od 2005. do 2006. godine, dužnost predsjednice obnaša dotadašnja dopredsjednica Udruge Vera Divjak, primalja, viša medicinska sestra iz KB Sestre milosrdnice iz Zagreba.

Na izborima 2006. godine za predsjednicu je izabrana

Barbara Finderle, primalja, viša medicinska sestra i prvostupnica primaljstva iz Rijeke. Ona ostaje predsjednicom do 2009., kada prelazi na mjesto predsjednice Hrvatske komore primalja.

Od 2009. do 2016. predsjednica/izvršna direktorica Udruge je Iva Podhorsky Štorek, primalja, viša medicinska sestra i prvostupnica primaljstva iz KB Sestre milosrdnice iz Zagreba (kada je Udruga promijenila naziv u Hrvatska udruga za promicanje primaljstva, mijenja se i naziv predsjednica u izvršna direktorica).

Od 2017. do 2020. izvršna direktorica Hrvatske udruge za promicanje primaljstva je Karmen Cecarko Vidović, prvostupnica primaljstva iz OB Čakovec.

JEDINSTVO I BORBA ZA PRIMALJSTVO

S obzirom na to da je Udruga dobrovoljna organizacija koja okuplja primalje na razini Hrvatske, od samog osnivanja ima problema s članstvom, što naročito dolazi do izražaja u našoj novijoj povijesti. Još od osnivanja Društva postoji problem financiranja, kao i financiranja stručnog glasila primalja.

S vremena na vrijeme se apelira na primalje da obavljaju svoje „članske dužnosti“ (2). Urednik Primaljskog vjesnika prim. dr. Davor Zanella 1986. godine „apelira na sve kolegice i njihove ustanove da redovito reguliraju svoje obaveze prema Udruženju i pretplati za list, a posebno da učlane sve kolegice, medicinske sestre porodijskog smjera u Udruženje. Nezamislivo je da liječnik u Hrvatskoj nije član ZLH, a jednako tome da sestra nije član ovog udruženja.“ (4)

Da bi se točno znalo koliko je primalja u Udruzi, pokušava se napraviti registar primalja. Međutim, članstvo u Udruzi je dobrovoljno i registri nikako ne pokazuju stvarno stanje broja primalja.

Stanje u Udruzi je teško posljednjih desetak godina, a dodatno se pogoršalo osnivanjem Komore primalja, u kojoj je članstvo obavezno. Primalje koje ne žele biti članice Udruge, uvijek postavljaju isto pitanje „Što ja dobivam od Udruge?“, ali nikad se ne upitaju „Što ja Udruzi dajem?“.

Mnoge članice misle da je Udruga, u novije vrijeme Komora kriva za pomanjkanje školovanja primalja, neregulirani status postojećih primalja i mali broj radnih mjesta za primalje. Međutim, nikada se ne upitaju što su one učinile da to tako ne bude. Većina članstva još uvijek misli kako bi bilo bolje da u nazivlju postoji „medicinska sestra“, te da nije dobro što su ukinuti smjerovi. Mnoge se još i danas nazivaju sestrama, iako to već dugi niz godina nisu, ni prema školovanju ni prema kompetencijama koje imaju.

Primalje su u jednom dijelu svog postojanja izgubile identitet. Počeli su ih nazivati sestrama, same su se nazivale sestrama i trebalo je mnogo godina napora i aktivnosti Udruge primalja da bi se ženama približila primalja te

da bi žene ponovo prihvatile, prepoznale i počele cijeniti primalju.

Da bismo to zadržale, trebamo prvenstveno mi primalje postati svjesne svog identiteta, svoje vrijednosti, znanja i sposobnosti. Za to nam je potrebno jedinstvo i zajednička borba za boljitak struke i primaljstva. Ovako razjedinjene, osipane, bez svijesti o tome tko smo zapravo, samo ćemo još više pogoršati situaciju u kojoj se nalazimo. Sve ono što je Društvo primalja nekad uspjelo postići, kada nisu imale ni osnovna sredstva za rad, mi danas možemo mnogo više i bolje, ako budemo složne i ako vjerujemo u sebe, svoje znanje i svoje sposobnosti. Za početak će biti dovoljno da se počnemo nazivati primaljama.

ZAKLJUČAK:

Primalje su se još od prije početka Drugog svjetskog rata počele udruživati u udruge kako bi se izborile za bolje radne i životne uvjete. Od samih početaka udruženja primalja su služila za rješavanje problema u primaljstvu koji su se javili kod školovanja i obrazovanja primalja, brige za bolje radne uvjete, pomoći starijim primalja koje nisu ostvarivale pravo na mirovinu i niz drugih.

Razvojem medicine, posebno ginekologije i opstetricije postavljaju se potrebe za još kvalitetnijim kadrom pa se Udruženje primalja bori za bolje obrazovanje te je od 1958. godine školovanje produženo na tri godine. Trogodišnje školovanje pokazalo se nedostatnim te se uvodi i četverogodišnje školovanje za primalje, a nakon toga i dokvalifikacija za sve postojeće primalje u radnom odnosu. Ulaskom u EU u Rijeci je 2008. godine otvoren izvanredni studij Primaljstva, a u Splitu tri godine kasnije.

Od samog početka osnivanja Udruge izlazi i stručno glasilo Primaljski vjesnik koje objavljuje stručne članke, novosti u medicini, obavijesti o primaljama, načine polaganja stručnih ispita, načine polaganja posebnog stručnog ispita i postizanje adekvatne stručne spreme, kao i sve promjene u zakonu, koje se tiču primalja. Jedna od bitnijih aktivnosti Udruge je organizacija simpozija svake godine kako bi se primalje mogle sastati na jednom mjestu i produbiti svoja znanja te izmijeniti iskustva.

Hrvatska udruga primalja se uz sve to povezuje i s europskim udrugama u promicanju primaljske struke.

Danas, Hrvatska udruga primalja, koja je u međuvremenu promijenila naziv u Hrvatska udruga za promicanje primaljstva i dalje organizira simpozije, dok je Hrvatska komora primalja preuzela zakonodavan dio.

LITERATURA:

1. Primaljski vjesnik br. 1-4, Zagreb, 1961.
2. Primaljski vjesnik br. 1-3, Zagreb, 1963.
3. 120 godina Škole za primalje u Zagrebu, Zagreb, 1997.
4. Primaljski vjesnici, Zagreb, 1977., 1979., 1981., 1984., 1986., 1987., 1990.
5. Svi Primaljski vjesnici tiskani nakon 1995.